

-
-
Kalevipoeg
FR. R. KREUTZWALDI
KANGELASEEPOS
-
-

02.03.2018

Lapsest saab kunagi vana. Keda see huvitab?

Poliitilist otsust vajab põhimõtteline küsimus: kuidas tagada, et hooldusvajadusega inimesed ja nende pereliikmed ei jääks hätta ning kõigile pereliikmetele jääks alles eneseväarikus?

KAI SAKS

Huvitav on jälgida, kuidas meedias sagenevad tunnustatud ühiskonnategelaste (eeskätt vanemaeliste) sõnavõttud, et vaja on rakendada uusi meetmeid, mis meelitaksid noori naisi rohkem sünnitama. Siia hulka kuulub ka lastekasvatusega seotud kulude hüvitamine ühel või teisel moel. Kes saaks selle vastu olla, et lastega peredel oleks elu parem. Ometi võib kampaaniast „Eesti uueks suureks ideeks – rohkem lapsi“ välja lugeda vähemalt kaht kummalist sõnumit. Esiteks tiivustab mõningaid mure enda või põlvkonnakaaslaste pensioni pärast. Sündimuse suurendamist nähakse eeskätt kui töökäte taastootmise masinavärki. Ahto Lobjakas arutleb oma artiklis¹ sellise mõttekäigu piiratuse üle, tuues välja teise vaatenurga: pensionide väljamaksmiseks on vaja, et riik oleks piisavalt rikas, olenemata rahvastiku suuruselt. Elu on muutumises ja praegust

madalavõitu tootlikkust on lähiajal usutavasti võimalik suurendada, seega kasvatada riigi tulusid ka olukorras, kus naised ei otsusta rohkem sünnitama hakata.

Teine ja hoopis tähtsam sõnum on see, et riik hoolib suuresti vaid ühe viiendiku osa eest inimese elust – sündimise ja lapsepõlve eest. Räägime perikesksusest, perede toetamisest, samal ajal puudutavad perepoliitika meetmed ikkagi vaid lastega peresid. „Laste ja perede arengukavas 2012–2020“ sätestatakse muu hulgas: „Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond. Iga laps on väärtus.“

Arengukava on kena, ent vaadagem sellest veidi edasi. Kui praeguse määratluse kohaselt perre kuuluvad lapsed on täiskasvanuks saanud, kui nad on kesk- ja vanemaealised – kas nad siis ei kuulugi enam perekonda? Tõsi, koostatud on ka „Aktiivsena vananemise arengukava 2013–2020“, mis on küll samuti asjalik, kuid ei ole seotud perepoliitikaga. Ühiskond oleks jagatud nagu eri rühmadeks, kes konkureerivad tähtsuse ja neile eraldatava ressursi nimel. Laste päralt on tulevik, nende heaolu nimel võib paljugi ohverdada. Vaidlemata sellele vastu, näitab tegelikkus siiski, et kui vanadel on halb, on halb ka keskealistel ja lastel. Inimene ei kaota kuidagi oma väärtust pärast seda, kui on lõppenud tema aktiivne tööelu. Kui just inimese väärtust ei mõõdetata masinaga ja töölt ärajäämist masina mahakandmisega.

Perekonna mõistet kasutatakse väga erinevalt, perekonnaseadusest ma seda mõistet üldse ei leidnudki. Väga kenasti on perekonna mõiste ja ajalooliste muutuste üle arutletud raamatus „Perekonnaõpetus. Inimeseõpetuse õpik gümnaasiumile“.² Selles raamatus on muu hulgas välja toodud ka järgnevad mõtted:

„Enamik täiskasvanuist tunneb end olevat seotud kahe perekonnaga – kasvu perega ja enda loodud perekonnaga. Enamik lapsi ja noori kannab endas kujutlust oma tulevasest perekonnast. Kasvu pere suhted, mõjud ja sündmused saadavad meid kogu elu. Just perekonnas saadakse kogemus hoolitsemisest ja hoolitsetud olemisest – siin väljenduvad vabamalt inimeste nõrkused, hädad ja haigused.“

Selles lühikeses lõigus sisaldub idee, mis on märksa olulisem kui sündimuse suurendamise kampaania – iga inimene on väärtus.

Vanadus kui hädaorg

Suhtumine vanadesse inimestesse ja vananemisse kujuneb kõige õrnemas eas, varajases lapsepõlves oma esmaste kogemuste põhjal vanadest inimestest ja teiste suhtumisest neisse. Sageli on need soojad tunded oma vanavanemate ja vanavanavanemate vastu. Mul oli kunagi kolleeg, kelle vastus küsimusele „kelleks sa tahad suurena saada“, oli lapsena olnud: „vanaemaks“. Paraku annab lapsepõlv osale inimestest kaasa hirmu vananemise ees ning suhtumise eakatesse kui ebameeldivasse koormasse. Selle aluseks on tavaliselt perede raskused oma abi vajavate vanade pereliikmete eest hoolitsemisel. Olen puutunud kokku peredega, kus dementsusega vanavanemate eest hoolitsemiseks peavad pere lapsed

üksteise järel koolist puuduma. Palju rohkem on neid peresid, kus tuleb teha valik, kas piiratud aja ja rahaliste võimaluste tõttu jäävad kannatajaks lapsed või vanemad-vanavanemad. Teisisõnu, keskealistel tuleb teha valik, kes on armsamad, lapsed või vanemad ...

Täiskasvanu peaks suutma kindlustada endale ja lastele, kes veel ei tööta, vahendid igapäevaseks äraelamiseks, mõeldes juba töötamise ajal võimalust mööda ette ka pensionipõlvele. Paraku ei oska me ennetada ega välja ravida mitmeid haigusi, mis sagenevad vanas eas ja teevad igapäevase toimetuleku keeruliseks. Haigus võib tabada äkki ja muuta senise elukorralduse jätkumise võimatuks. Olen saanud kirju ja telefonikõnesid, kus küsitakse nõu, kuidas korraldada edasist elu, kui ema/isa või vanaema/vanaisa kirjutatakse pärast insulti haiglast välja ja ta ei saa enam oma eluga hakkama. Või siis on perede jõuvarud krooniliste haiguste tõttu abi vajavate pereliikmete hooldamisel viimseni otsas või haigestub abiandja ise. Suur osa Eesti peredest hoolib oma lähedastest ja abistab eakaid pereliikmeid. Samuti vajavad nooremad pereliikmed aega õppimiseks ja töökäimiseks, kuid ka puhkamiseks, enesearenduseks ja meelelahutuseks. Kui abivajajal või tema lastel-lastelastel on varalisi vahendeid, on võimalusi edasise hoolduse korraldamiseks rohkem, nii et võimalust mööda on rahul abivajaja ja ka pereliikmed. Jagatud hoolduskoormuse korral on suhted abivajaja, abistajate ja kõigi pereliikmete vahel kõige paremad. Kui aga peres on abivajajaid rohkem või raha õige napilt, ei olegi õieti muud valida kui ellujäämise tagamine. See puudutab kõiki pereliikmeid. Uuringute alusel on just neis peredes kõige kehvem elukvaliteet nii hooldataval kui ka hooldajatel. Nii mõneski peres jääb selle tõttu sündimata kolmas või neljas laps või pere koguni laguneb. Selles peres kasvavad lapsed võtavad aga edasisse ellu kaasa arvamus, et vanadus on hädaorg ja vanade eest hoolitsemine ülekohus teiste pereliikmete suhtes. Lisaks teadmise, et Eesti riik oma abivajajate eest ei hoolitse ning paraku ka mõttehakatuse otsida täiskasvanueluks ja vananemiseks mõni teine riik ning kaaluda tõsiselt, kas uute ilmakodanike sünnitamine on hea mõte.

Riigi sõnumid

Tõsi, sotsiaalabi kaudu on ka lastega eakal võimalik taotleda mõningast hooldusalast abi, kuid suur osa inimesi jätab selle kasutamata, kuna saadav tugi ei kaalu üles sellega kaasnevat asjaajamist. Otsustusõigus abiandmiseks on kohalikel omavalitsustel ja otsused piirkonniti küllalt erinevad. Üks pereliikmest abi küsija otsis sotsiaalabi osakonnast emale koju hooldajat ning oli nõus selle eest ise maksma, kuid talle öeldi, et nende juurest seda ei saa, kuna see oleks tema jaoks liiga odav ...

Iga inimene tahaks oma elu kontrollida kuni lõpuni, mitte jääda sõltuvaks laste rahalisest abist, isegi kui neil see võimalik on. Praegu annab riik selge signaali, et need vanemaealised abivajajad, kel on lapsed või lapselapsed, võivad jääda sõltuvaks oma järeltulijatest. Perekonnaseaduse § 96 on kirjas: ülalpidamist on kohustatud andma täisealised esimese ja teise astme ülenejad ja alanejad sugulased. Selline perepoliitika (nüüd kuuluvad vanad jälle pereringi!) on toonud meid olukorrani, kus Eestis on võrreldes paljude riikidega kulud pikaajalisele hooldusele (*long-term care*) 3–7 korda väiksemad. Analüüside alusel Eestis 0,2–0,6% sisemajanduse kogutulust, OECD riikides ja ELi 27 liikmesriigis keskmiselt vastavalt 1,4 ja 1,8%.³

Ühelt poolt on riigi sõnum, et sünnitatagu palju lapsi, kuid teiselt poolt, et riik hoolitseb vanade eest siis, kui neil lapsi ei ole. Kindlam oleks justkui jääda lastetuks?

Mida teha teisiti, kuidas suurendada kindlustunnet vanaduspõlve kõige kardetuma olukorra – teistest sõltumise ees?

Lapsed kui pensionisammas on levinud arusaam paljudes ühiskondades. Eesti tundub siiski olevat sellest staadiumist kaugemale arenenud. Paistab, et suur osa noori ei taha lapsi sünnitada omakasupüüdlikul eesmärgil, vanad aga kardavad kõige rohkem jääda lastele koormaks. Seega vajame teistmoodi kindlust – sellist, mis jätab meile alles kontrollitunde oma elu üle ka siis, kui igapäevaeluga enam toime ei tule.

Hoolduskindlustus

Eestis on rakendatud mitmesuguseid kindlustuse liike, kohustuslike hulka kuuluvad pensionikindlustus, ravikindlustus, töötuskindlustus, liikluskindlustus. Soovi korral on võimalik sõlmida täiendavaid vabatahtlikke kindlustusi. Pensionisüsteemi eesmärk on tagada pensionile läinud inimesele igakuine sissetulek. Eestis on pensionid nii väikesed, et sellest piisab vaevu igapäevaseks elamiseks, aga hooldusteenuste eest tasumiseks, eriti kui abi vajatakse suures mahus, olulist tuge ei ole. Samal ajal toimib hoolekandesüsteem, mille rakendamist korraldavad kohalikud omavalitsused. Väljavõttena olgu toodud paar aspekti sotsiaalhoolekande seadusest. Kohaliku omavalitsuse üksus kehtestab sotsiaalhoolekandeline abi andmise korra, mis peab sisaldama vähemalt sotsiaalteenuste ja -toetuste kirjeldust ja rahastamist ning nende taotlemise tingimusi ja korda (§14). Isikult võetava tasu suurus oleneb sotsiaalteenuse mahust, teenuse maksumusest ning teenust saava isiku ja tema perekonna majanduslikust olukorrast (§16). Hoolduskindlustust Eestis ei ole, kuid paljudes Euroopa riikides on see rakendatud.

Mis vahet on praegusel sotsiaalhoolekandel ja hoolduskindlustusel? Kui praegu on võimalik abivajajal teha taotlus sotsiaalteenuste saamiseks soodustingimustel ning kohalik omavalitsus otsustab, kas ja mis tingimustel see rahuldada või mitte, siis hoolduskindlustuse korral on isikul võimalik saada kokkulepitud tingimustel ja kokkulepitud ulatuses vajalikke hooldusteenuseid või hüvitist seoses hooldamisest tekkinud kuludega ilma täiendava taotlemiseta ning ühesugustel alustel. Hoolduskindlustuse teiseks eeliseks on see, et inimesed saavad just neid teenuseid, mis neil vaja on. Praegune abistamise süsteem on jagatud tervishoiu- ja hoolekandesüsteemi vahel, kummaski erinev teenuste eest tasumise kord. Nõnda võibki juhtuda, et abivajaja suunatakse või pöördub ise kõige kallimate teenuste poole, mille eest tasub haigekassa – aktiivravi haiglasse või statsionaarsesse õendusabi osakonda – kuigi teda saaks tõhusamalt abistada muude teenustega (nt koduõendus, koduhooldus, ajutine viibimine hooldekodus). Kui pikaajaliste hooldus(ravi)teenuste rahastamine toimub ühest allikast ja sarnastel tingimustel, siis kaob vajadus otsustada suunamise koha üle sõltuvalt abivajaja ja tema pere maksevõimest.

Hoolduskindlustuse mudeleid on erinevaid, osas riikides sõltub saadav teenus või hüvitis ainult hinnatud vajadusest, osas seotakse omaosaluse suurus abivajaja majandusliku toimetulekuga, kuid mitte üheski riigis ei arvestata täiskasvanud inimese puhul teiste sugulaste majanduslikku olukorda. Ka hoolduskindlustuse finantseerimine võib olla erinevalt lahendatud – näiteks kõigi ravikindlustusega inimeste kohustuslike maksetena hoolduskindlustuse eest (nimetagem seda näiteks hoolduskassaks), riigieelarvest, kohaliku omavalitsuse eelarvest või vabatahtlike maksetena. Vabatahtlik hoolduskindlustus on siiski pigem täiendav võimalus neile, kes soovivad hoolduskindlustust, mis kataks rohkem kui baastaseme. Hoolduskindlustus ei ole mõeldud ainult eakatele, vaid igas eas inimestele, kel on tekkinud hooldusvajadus. Teisalt ei vaja hoolduskassa abi sugugi

mitte kõik vanad inimesed. Kuigi ligi kahel kolmandikul 65aastastest ja vanematest tekivad järgnevate eluaastate jooksul mingites toimingutes piirangud, vajab neist, kel sellised piirangud on tekkinud, olulist kõrvalabi vähem kui kolmandik. Seega on hoolduskindlustuse kliente 65aastaste ja vanemate inimeste hulgas 15–20% ning kogu rahvastikus ligikaudu 5%.

Hoolduskindlustuse loomise ettepanek sai rahvaalgatusel kokku üle tuhande toetusallkirja ja esitati edasiseks seisukohavõtuks riigikogule. Riigikogu sotsiaalkomisjon otsustas selle esitada edasiseks aruteluks riigikogu täiskogule. Poliitilist otsust vajab põhimõtteline küsimus: kuidas tagada, et hooldusvajadusega inimesed ja nende pereliikmed ei jääks hätta ning kõigile pereliikmetele jääks alles eneseväärikus.

Elu on hästi elatud siis, kui lapsest on saanud vana. Soovigem, et kõik lapsed tahaksid üles kasvada, tööd teha ja vananeda Eestis. Alles siis saame öelda, et siin on hea elada ja Eesti hoolib.

Kai Saks on Tartu ülikooli dotsent ja ülikooli kliinikumi arst-õppejõud.

1 Ahto Lobjakas, Eesti, naiste planeet – Postimees, 12. II 2018.

2 Inger Kraav, Katrin Kullasepp, Margit Kagadze, Perekonnaõpetus. Gümnaasiumi inimeseõpetuse õpik. Koolibri, 2007.

3 Long-term Care, <http://www.oecd.org/els/health-systems/long-term-care.htm>; Total public LTC spending in the EU, 2013, percent of GDP Source: EU Ageing Report 2015.

👁 Vaatamisi: 85

0 Comments **Sirp**

 Login ▾

 Recommend Share

Sort by Best ▾

Start the discussion...

LOG IN WITH

OR SIGN UP WITH DISQUS

Name

Be the first to comment.

 Subscribe **Add Disqus to your site** **Add Disqus** **Add** **Privacy**